

Programma

20.45 u

Welkom door **Jan Durnez**

Burgemeester van Ieper

21.00 u

Elfnovemberlezing door **Jan Terlouw**, auteur van onder meer *Koning van Katoren*, *Pjotr* en *Oorlogswinter*, en gewezen kamerlid en vicepremier van Nederland.

21.30 u

Concert 'Homo homini lupus est' door vocaal ensemble **Aquarius**

22.00 u

Receptie

Video still: Katleen Vinck

Vredesstad Ieper, het Vlaams Vredesinstituut en het In Flanders Fields Museum

heten u van harte welkom op de

Elfnovemberlezing

door Jan Terlouw

ter herdenking van het einde van de Eerste Wereldoorlog

maandag 10 november 2014, Ieper

Welkom door burgemeester Jan Durnez

Dames en Heren,

In het stadhuis staat, op de overloop tussen de gelijkvloerse en de eerste verdieping, een eenvoudig beeldje. Het stelt een meisje voor, dat een zware kei omhoog duwt met haar voetje, de berg op. Je merkt dat ze het niet gemakkelijk heeft en zich terdege moet inspannen. Je merkt dat ze de zware kei naar boven wil rollen, tot op de top van de berg. Maar we weten niet of zij er geraakt is. Wél dat zij zich met hart ziel inzet om er te geraken. Het is een mooi beeldje. Op de sokkel staat de titel: “De hoop is een klein meisje”.

In dit beeldje zie ik een metafoor van de unieke opdracht, die onze stad zichzelf jaren geleden heeft opgelegd, de opdracht om vredesstad te zijn. Het is geen gemakkelijke taak en velen vragen zich af of het nog zin heeft dat Leper nog altijd de titel “Vredesstad” draagt. Er verandert toch zo weinig in de wereld. Honderd jaar geleden dachten –en hoopten– onze voorvaders dat de Grooten Oorlog ook de laatste oorlog zou zijn: “The war to end all wars”. En wat zien we vandaag: in Syrië en Irak worden onmenselijke wreedheden gepleegd, in het Israëlisch-Palestijns conflict laaien regelmatig de oude tegenstellingen op, de mensen van Gaza zitten nog gevangen achter een muur, in Oekraïne dreigt een burgeroorlog, en er zijn nog de vergeten oorlogen in Oost-Congo en op verschillende andere plaatsen in de wereld. Het is geen fraai beeld, en wie zich –in de politieke, diplomatieke, culturele, intermenselijke sfeer- inzet voor een verdraagzamer en vredvoller wereld, dreigt de moed te verliezen. En ook hier in Leper zijn er mensen, die twijfelen “of het allemaal wel de moeite waard is”, of we de fondsen, die wij aan vredesinitiatieven besteden, niet beter voor andere zaken zouden bestemmen. Wat kan een kleine stad doen voor een gigantisch doel als de wereldvrede? Wat zijn onze wapens in de strijd tegen het kwade in de wereld?

De macht van het kwaad lijkt inderdaad zoveel groter: elke dag worden wij via de media geconfronteerd met zinloze wreedheid en onmenselijk geweld. Burgeroorlogen, conflicten om territorium of grondstoffen, religieus fanatisme, ... We dreigen er moedeloos van te worden en de armen te laten hangen.

Dan is het goed om te denken aan het beeld van het kleine meisje, dat niet opgeeft, dat die steen boven wil krijgen. Het kleine meisje, dat hoop is. Het is de hoop, de verwachting van een betere wereld, die ons doet voortdoen. Hoop is niet vrijblijvend: het moet gepaard gaan met projecten om een ommekeer te weeg te brengen, ommekeer in de wereld en in de geesten van de mensen. Hoop is niet passief, het is geen zeemzoeterige deugd zonder engagement. Hoop veronderstelt actie en strijd voor het goede. Hoop veronderstelt om steeds opnieuw te beginnen, zich steeds opnieuw op te laden, zoniet is de frustratie en de ontgoocheling dichtbij. Hoeveel hoop moet Nelson Mandela niet gehad hebben tijdens zijn jarenlange gevangenschap. Wat was er gebeurd indien hij op een gegeven ogenblik de moed had opgegeven omdat hij geen resultaat zag. Maar tussen alle tegenslag en vernedering is hij blijven hopen. We kennen het resultaat.

Hoop op een betere wereld en een beter leven dreef en drijft ook de vluchtelingen uit het oorlogsgebied Syrië naar Europa. Overgeleverd aan de willekeur van mensenhandelaars zijn ze vertrokken op gammele bootjes om hier een beter leven te leiden voor henzelf en hun kinderen. Velen hebben het avontuur met hun leven bekocht. En toch blijven ze in Lampedusa aanspoelen, met honderden ineens. Hoe groot moet hun hoop en hun verlangen niet zijn om er zoveel risico's voor over te hebben!

Hoop is ook wat Malala Yousafzai drijft, het Pakistaanse meisje dat eerder dit jaar als laureate is gekozen voor de Vredesprijs van de stad Ieper, en onlangs ook de Nobelprijs voor de Vrede mocht ontvangen. Haar hoop is dat alle kinderen op de wereld – jongens en meisjes – de kans krijgen om school te lopen zodat ze kunnen leren schrijven en lezen.

Hoop is ook wat het Vlaams Vredesinstituut drijft om met een bewonderenswaardige inzet en geestdrift telkens opnieuw initiatieven te ontwikkelen om de vredesthematiek op de politieke agenda te plaatsen en om aan de kar te blijven duwen. Zo wordt ook elk jaar opnieuw in dit kader een prominente gast uitgenodigd om zijn reflecties over oorlog en vrede te geven vanuit zijn of haar invalshoek en met een brede kijk op de wereld.

Hoop was ook één van de drijfveren van de spreker van deze avond, Jan Terlouw. In het verleden hebben wij verdienstelijke mensen als gast voor de Elfnovemberlezing gehad vanuit verschillende disciplines uit het maatschappelijk leven. Er stond ooit een politicus

voor ons en ook eens een schrijver. Vandaag is iemand te gast, die én politicus én schrijver is geweest. Hij was één van de meest beeldbepalende figuren in het Nederlandse politieke landschap van de laatste halve eeuw. Hij stond aan de wieg van D66 en was vicepremier van Nederland onder de legendarische Dries Van Agt. Maar bij de kinderen, van vroeger en van nu, is hij ook gekend als de inspirerende schrijver van succesvolle kinderboeken, zoals “Koning van Katoren” en “Oorlogswinter”. Zijn boeken waren nooit vrijblijvend: ze bevatten steeds een boodschap van verdraagzaamheid, democratie en vrijheid. Hij brengt in een voor kinderen erg bevattelijke taal onderwerpen aan zoals leefmilieu en machtsmisbruik. En altijd is zijn boodschap hoopvol en begeistertend. Dit jaar werd Jan Terlouw uitgenodigd om het woord te voeren op de Nationale Dodenherdenking op 4 mei. Het was een uiterst ontroerende boodschap. Op het einde sprak hij zijn dankbaarheid uit dat onze generatie geen oorlog aan den lijve heeft meegemaakt. Ik citeer: “Het is heerlijk om te kunnen zeggen: ik ben na de oorlog geboren. Ik heb de oorlog niet meegemaakt en ik hoop er nooit een mee te maken. Herdenken helpt. Laten we dat in ieder geval blijven doen” (einde citaat).

En laten wij hopen – net zoals het kleine meisje van het stadhuisbeeldje – dat ook de komende generaties dit zullen mogen verkondigen. Wij zijn één en al aandacht voor de woorden van onze gast van vanavond, Jan Terlouw.

Elfnovemberlezing door Jan Terlouw

Al het grootste deel van mijn leven weet ik van leper, weet ik van het massale geweld, het massale leed waarvan de stad zinnebeeld is. Ik ben veel in Vlaanderen geweest, ik voel me thuis in het land, Vlamingen voelen niet als buitenlanders, maar vóór vandaag was ik nooit in leper. Waarom niet? Wilde ik niet geconfronteerd worden met de waanzin van de Eerste Wereldoorlog, het dieptepunt van menselijk gedrag, het summum van redeloosheid?

Ik las dezer dagen het boek van Stefan Hertmans, 'Oorlog en Terpentijn', het aangrijpende relaas van zijn grootvader over het armageddon.

"Ik kijk in stilte naar de in fatalisme wegzinkende jongens om me heen (..) – hier liggen ze, stinkend en met schurft op hun lijf in de lauwe regen, zonder vooruitzicht op verandering, wegzakkend in cynisme en doodsdrift..."

Een willekeurig citaat, ik zou hem hoofdstukken lang kunnen citeren over de waanzin waarin beschaafde naties, die daarvóór ook magistrale kunstwerken hebben voortgebracht, waren vervallen.

Honderd jaar geleden begonnen, ieder jaar herdacht. In Nederland herdenken we ieder jaar de Tweede Wereldoorlog, die in zekere zin moderner was, zakelijker, cleaner, maar gedreven door een ijzingwekkender politieke filosofie. Het zal wel zo zijn dat naties, bevolkingen, gemaakt en getekend worden door grote gebeurtenissen. Vlamingen en Nederlanders zijn natuurlijk broedervolkeren, maar ook broers verschillen van elkaar. De neutraliteit van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog, terwijl in Vlaanderen een zo grote slachting plaatsvond, heeft nog extra verschillen bewerkstelligd, vermoed ik.

We herdenken uit respect, en ook, denk ik, om door niet te vergeten, de kans op nieuwe oorlogen te verkleinen. Is dat realistisch? Waarom neigen mensen altijd weer naar geweld? Is dat altijd zo geweest? Zit gewelddadigheid in onze genen?

Van onze voorouders van meer dan tienduizend jaar geleden, mensen uit de prehistorie, weten we weinig. Het verschil tussen de historie, *geschiedschrijving* en de prehistorie is natuurlijk juist het schrift. Van de tijd dat de mensen nog niet konden schrijven, de prehistorie dus, weten we weinig.

Maar archeologen kunnen veel. Onderzoek aan wapens en aan menselijk gebeente lijkt aan te tonen dat er in die vroege tijden ook veel geweld was. Ik las dat naar het schijnt in die prehistorische tijden zo'n 25 % van de volwassen mannen door geweld aan hun eind kwamen. Dat is naar verhouding meer dan in de wereldoorlogen in onze tijd.

Ik neem aan dat het prehistorische geweld niet zozeer een strijd tussen levensbeschouwingen was, zoals nu zo vaak het geval is. Een strijd tussen levensbeschouwingen, vaak uitgebuit door economische belangen. Toen de mens nog jager en verzamelaar was, zal het geweld incidenteel zijn geweest. Maar toen de mens landbouwer was geworden, werd grondbezit belangrijk. Toen vertaalden belangen en het beschermen van belangen zich meer en meer in veldslagen tussen geordende legers. En culturele aspecten gingen een steeds grotere rol spelen.

Is oorlog een cultureel verschijnsel of heeft het een Darwinistische oorsprong, een kwestie van survival of the fittest? Ik bedoel, is het een fenomeen, noodzakelijk of minstens gunstig voor het overleven van de soort? In de dierenwereld is veel wreedheid en gewelddadigheid. Ze zijn nodig voor een soort om zijn plaats te bevechten. Maar bij de hoger ontwikkelde diersoorten maken dieren althans hun soortgenoten zelden af. Rivaliserende mannetjes verwonden of doden soms concurrenten in de strijd om de vrouwtjes. Dat heeft te maken met het principe van survival of the fittest, in het belang van het in stand houden van de soort. Het komt voor dat een mannetjesaap een baby-aap ombrengt om vervolgens de moeder te bezitten. Dat lijkt me iets te maken te hebben met het voorgaande, maar alweer een stap geraffineerder en dichter bij het soort geweld dat de mens zich veroorlooft ten eigen bate. Het DNA van mensen en apen vertoont dan ook grote verwantschap.

Al met al denk ik dat oorlogen veel meer een cultureel dan een natuurlijk verschijnsel zijn. Dat is met name aannemelijk als ze worden gevoerd vanwege een levensbeschouwing.

Beïnvloedbaarheid

Wij mensen zijn enorm beïnvloedbaar. Wie kan zich onttrekken aan de invloed van reclame? Van mode? In het algemeen van trends die zich voordoen?

Die beïnvloedbaarheid is in zekere zin ook broodnodig. Stel je voor dat een kind niet in eerste instantie aannam wat zijn ouders hem voordoen en vertellen. Dan moest ieder kind bij wijze van spreken weer vanaf Adam en Eva beginnen. Je ziet dat kinderen tot ze een jaar of tien zijn in het algemeen alles wat vader en moeder zeggen voor waar en juist houden. Opvattingen over moraal, gedragsregels ten opzichte van andere mensen, religieuze overtuiging. Na hun tiende gaan ze zich vaak in meer of mindere mate afzetten tegen hun ouders, een noodzakelijk zich losrukken om zelfstandig te worden. Maar het overgrote deel van de verworven kennis en opvattingen blijft een leven lang behouden. Dat geeft continuïteit aan de mensheid, en dus is een zekere mate van beïnvloedbaarheid noodzakelijk.

Twijfel

Van groot belang in ons leven is de ruimte die we geven aan twijfel. Voor mij is twijfel in de eerste fase van mijn leven een essentiële factor geweest, want ik was toen wetenschapper. Twijfel is de beste vriend van de wetenschap. De wetenschappelijke revolutie van een jaar of vierhonderd geleden heeft de wereld de huidige welvaart gebracht. Die revolutie wordt gekenmerkt door het zinnetje 'meten is weten'. Niet wat je denkt of vermoedt is waar, wat je meet is leidend, althans als je goed en nauwkeurig meet.

Gooit de waarneming je prachtige filosofie ondersteboven, jammer dan, meten is weten.

Galilei stelde met behulp van waarnemingen vast, in navolging van Copernicus, dat de aarde om de zon draait en niet omgekeerd, hetgeen men uit de bijbel meende te kunnen afleiden. Om zijn leven te behouden moest hij zijn waarnemingen loochenen. Wat hij natuurlijk alleen pro forma deed.

Juist omdat een wetenschapper altijd blijft twijfelen, komt hij steeds dichterbij de waarheid. Daardoor zijn de prestaties van de natuurwetenschappen zo kolossaal. We laten een capsule op een komeet landen, we bouwen internet over onze hele planeet en, in een periode van 150 jaar, verdubbelden we de gemiddelde leeftijd van de mens. In vergelijking daarmee zijn onze prestaties op het gebied van het bewaren van vrede zeer pover. Twijfel leidt tot vooruitgang, 'zeker weten' leidt tot stilstand of achteruitgang.

In de volgende fase van mijn leven, die van de politiek, speelde twijfel een veel kleinere rol. Een in het openbaar twijfelende politicus is niet een lang politiek leven beschoren. Overtuiging uitstralen, je politieke idealen etaleren, je overtuiging dat de politieke tegenstander er naast zit ventileren, dat is in politieke zin veel effectiever dan er steeds aan twijfelen of je wel de juiste koers vaart. De resultaten zijn er naar. Het verschil in vooruitgang tussen de natuurwetenschappen en techniek enerzijds, en een rechtvaardige, vreedzame wereld tot stand brengen anderzijds, is enorm.

Levensbeschouwingen

Religies, levensbeschouwingen, horen in het algemeen in de categorie 'zeker weten'. En ze zijn heel sterk aanwezig in het instrument *beïnvloeden*. Kinderen worden opgevoed, geïndoctrineerd mag ik wel zeggen, met de onbetwifelbare opvatting dat het katholicisme, het protestantisme (in vele verschijningsvormen) de islam (ook in meerdere verschijningsvormen), de onfeilbare waarheid in pacht hebben. Dat werkt vaak door als het kind opgroeit, zelfs als hij het geloof formeel al lang heeft afgezworen. 'Zeker weten' is gevaarlijk. Want als iets zeker is, mag je van een ander verlangen of minstens verwachten dat hij het voor waar aanneemt.

De geschiedenis is vol bloedige godsdiensttwisten. Ik leerde van mijn onderwijzers op de christelijke dorpsschool van Garderen in 1939 (ik geef toe, zeer lang geleden), wie er gelijk had gehad in al die conflicten. En ik nam alles voor waar aan. Een voorbeeld: Tijdens het 12-jarig bestand hadden de contra-reformanten en de orangisten het bij het rechte eind, er was weinig op tegen dat Johan van Oldenbarnevelt werd onthoofd, Maurits had gelijk.

We worden nu geconfronteerd met het Islamitische kalifaat in Irak en de Levant, waar het verschil tussen gelovigen en ongelovigen het verschil is tussen leven en dood. Je moet toch wel doordrenkt zijn van een fanatiek 'zeker weten' als je zoiets barbaars doet als het onthoofden van volstrekt onschuldige gijzelaars, al of niet voor de camera.

Kan er vrede zijn tussen levensbeschouwingen? Een levensbeschouwing hoeft niet religieus te zijn. Er zijn bijvoorbeeld ook politieke overtuigingen die dogma's hoog in hun vaandel hebben staan die ze zeker weten. In 1977 had de toenmalige Nederlandse premier Den Uyl grote winst geboekt. Zijn partij, de PvdA, was de verkiezingen ingegaan met zgn. ononderhandelbare 'strijdpunten', zeg maar dogma's. Van God gegeven waarheden zogezegd. Natuurlijk werd er na de verkiezingen druk over onderhandeld, maar het was m.i. het verderfelijke 'zeker weten' dat er uiteindelijk de oorzaak van was dat er geen tweede kabinet Den Uyl kwam. Toen had Nederland nog het record langstdurende kabinetsformatie. U hebt het ons inmiddels afgepakt.

Dogmatisch vasthouden aan een standpunt in de politiek is vaak een belemmering voor vooruitgang. Een kernvraag in de politiek is o.a. wat de *overheid* moet doen en wat je beter kunt overlaten aan de *markt*, aan het bedrijfsleven. Als de overheid alles doet: communisme. Laat de overheid vrijwel alles over aan de markt, die het beter kan: neoliberalisme. En van alles er tussen. Maar andere tijden vragen andere oplossingen. Vrede, of misschien liever begrip voor andermans levensbeschouwing is ook in de politiek gewenst.

Op de grote vragen van het leven vinden we geen eenduidig antwoord.

Als onderzoek en wetenschap geen antwoord kunnen geven, kunnen we besluiten iets te geloven, wat voor mij hetzelfde is als: iets voor waar houden zonder bewijs, of zonder dat het aannemelijk gemaakt kan worden. Ik *geloof* bijvoorbeeld dat ik een vrije wil heb. Dat is geenszins zeker, maar ik *wil* het geloven, ik hanteer het als een uitgangspunt bij wat ik doe.

Ik denk ook, ik geloof ook, dat geloof voor mensen een grote kracht, een grote steun kan zijn. Ik heb het van dichtbij gezien, ik ben er mee opgevoed.

Een positieve kracht, een steun voor mensen in een onzeker leven, waar met misselijkmakende zekerheid de dood eens op volgt.

Hoe zou het komen dat tussen levensbeschouwingen, tussen mensen die een bepaalde religie als hun waarheid hebben aanvaard, en mensen die een andere religie voor waar houden, vaak zoveel onvrede heerst?

Misschien kunnen we iets leren van de wetenschap. Ook daar zijn soms ernstige meningsverschillen, verschillen in denkrichting, zelfs vetes. Die meningsverschillen zijn groter naarmate er minder goede laboratoriumomstandigheden mogelijk zijn. Daarmee bedoel ik het volgende.

De natuurwetenschappen zijn in zoverre eenvoudig dat de regels niet veranderen. Als je een proef doet in een laboratorium kun je er op rekenen dat als je de proef opnieuw, onder precies dezelfde omstandigheden doet, de uitslag van de proef hetzelfde zal zijn. De natuur verandert de regels niet als je even niet oplet. Dus als natuurwetenschappers het oneens zijn, kan een zorgvuldige proef in een laboratorium meestal de oplossing bieden. Dat gaat niet op als het te ingewikkeld is om laboratoriumomstandigheden te scheppen. Neem het klimaatprobleem. Het klimaat heeft zoveel variabelen, het is zo complex, dat je geen on-variabele laboratoriumomstandigheden kunt nabootsen. Daarom zijn er nog altijd enkele wetenschappers die van mening zijn dat niet het menselijk handelen (verbranden van kolen, olie en gas) de belangrijkste oorzaak is voor de stijging van de temperatuur op aarde. Er kan niet keihard bewezen worden dat ze ongelijk hebben, al is dat wel zeer zéér waarschijnlijk geworden.

De geesteswetenschappen hebben het veel moeilijker. Want bij die wetenschappen (economie, psychologie, geschiedenis, etc.) is de mens betrokken en mensen veranderen *wel* van opvatting of van manier van doen, als je even niet oplet. Hoe meet je ondernemersvertrouwen als die kan veranderen omdat Obama verkouden is? Je ziet dan ook dat er bij de menswetenschappen, waar ik de economie onder schaar, allerlei stromingen ontstaan, die het onderling niet eens zijn. Er is geen scheidsrechter, zoals een laboratoriumproef kan zijn.

In de natuurwetenschappen kan meestal na enige tijd objectief worden vastgesteld wie 'gelijk' heeft, of althans het dichtst bij gelijk hebben is. In de geesteswetenschappen is dat veel moeilijker en je ziet dan ook dat daar soms geen vrede heerst tussen levensbeschouwingen. Economische opvattingen bijvoorbeeld, kunnen dicht bij een levensbeschouwing komen, als ze zich politiek vertalen, zoals bij Marx of bij Ayn Rand. En hoeveel on-vrede hebben hun denkbeelden niet gebracht.

Religies zijn nog veel minder verifieerbaar dan geesteswetenschappen. Is een 'gevoel van zeker weten' dan het verweer tegen wat velen ervaren als onprettig, namelijk onzekerheid? Of wordt de beïnvloeding door hen die de boodschap brengen, ouders, onderwijzers, dominees en pastoors, bisschoppen, pausen, imams, met grotere stelligheid gedaan naarmate de verifieerbaarheid van het beweerde kleiner is?

Wat zou het mooi zijn als de eredienst in iedere religie begon met de zinsnede: 'ik ga u zeggen wat ik geloof', of: 'we gaan samen beleven wat we geloven, maar we respecteren ten volle dat anderen iets anders geloven, want we hebben de wijsheid niet in pacht'.

Ik hoef u niet te vertellen hoezeer in het verleden bekeringen of pogingen daartoe met geweld zijn afgedwongen. Romeinse keizers vermoordden christenen, totdat ze zelf christenen werden en de niet-christenen er aan moesten geloven. Koning Clovis streed tegen de Alemannen, riep volgens de overlevering Wodan aan, maar dat hielp niet. Toen wendde hij zich tot de god van zijn vrouw Clothilde, die christelijk was, en beloofde dat als zijn gebed werd verhoord en hij de veldslag zou winnen, hij zich zou bekeren. En hij won de strijd. Hij hield woord, en hoe.

Als iemand in de tijd van de inquisitie niet geloofde in de transsubstantiatie (verandering van wijn en brood in bloed en lichaam van Jezus) werd met de meest afgrijselijke martelingen geprobeerd hem op andere gedachten te brengen en als dat was gelukt werd hij alsnog op de brandstapel gezet om zijn ziel te reinigen of zoiets, allemaal in naam van de liefde predikende Jezus. De hervormer Luther was een notoire antisemiet en Calvijn liet Servet verbranden. Een vurig geloof werd wel heel letterlijk in praktijk gebracht. Ongetwijfeld zijn religies misbruikt door machtoekers. Het misschien meest kwetsbare aspect van mensen is dat ze, in tegenstelling tot andere soorten dieren en planten, zich er van bewust zijn dat ze eens doodgaan. Dat botst met de fundamentele levensdrift die nu eenmaal nodig is om te bestaan. Machthebbers hebben dat altijd geweten en schaamteloos misbruikt. De wereld is een ingewikkeld systeem van naties en belangen, in wankel evenwicht. In de eerste helft van de vorige eeuw is dat evenwicht verstoord en na twee vreselijke oorlogen is een nieuwe wereldorde tot stand gekomen. Azië en Afrika werden gedekoloniseerd. Het Britse imperium stortte in. Nieuwe machtsverhoudingen kwamen tot stand. Er werden instrumenten ontwikkeld die het nieuwe evenwicht minder wankel moesten maken, als de VN, de NAVO, de Wereldbank en het IMF. Met instrumenten als de wereldhandelsorganisatie (WTO) werd geprobeerd de wereldorde verder te ontwikkelen en te verstevigen.

Die nieuwe instrumenten doen me denken aan wat ik zie op het gebied van de verkeersveiligheid op de wegen, als ik me die zijstap even mag veroorloven.

Onderzoek toont aan dat meer dan negentig procent van de dodelijke verkeersongelukken wordt veroorzaakt door menselijk gedrag. *Verander dat gedrag*, is dan ook de voor de hand liggende beleidslijn. Maar dat blijkt zeer moeilijk te zijn. Het is effectiever om de infrastructuur, de wegen, zodanig aan te leggen dat het de automobilisten moeilijk wordt gemaakt om verkeersfouten te maken. Er is een parallel met oorlogen, denk ik. De mens veranderen lukt niet (of langzaam, moeizaam). Dus moeten we ons zo organiseren dat het regeringen moeilijk wordt gemaakt om conflicten te laten uitgroeien tot een oorlog.

Vermindering van de ongelijkheid in de wereld, dat zou helpen in de strijd tegen oorlog. Tegengaan van armoede en honger. Maar is dat realistisch? Natuurlijk moeten we het proberen, moeten de inspanningen er op zijn gericht. Maar in alle nuchterheid gevraagd: hoe lang gaat dat nog duren?

De VN is een log orgaan en je kunt er veel kritiek op uitoefenen. Maar het instituut heeft de afgelopen vijftig jaar wel iets bereikt. Veel bereikt, mogen we misschien zeggen. Het is een vorm van organisatie van de wereld waardoor er een dempend effect is op het uitgroeien van een conflict tot een oorlog. We moeten daarmee doorgaan, vind ik. Zoals de infrastructuur van de wegen kan helpen verkeersongelukken te voorkomen, hoe onverantwoord de automobilisten ook rijden, zo kunnen instituties helpen om te voorkomen dat opgewonden regeringen en burgers met elkaar in gewapend conflict komen. Tijd winnen. Overleg afdwingen. De wereldopinie mobiliseren. Kortom, het moeilijker maken om elkaar te verminken en te doden.

Er zijn veel te veel wapens in de wereld en de wapenhandel kan veel te gemakkelijk zijn gang gaan. Daar moeten regeringen iets aan kunnen doen. Het is stuitend dat volkeren die in hun ontwikkeling nog dicht bij het gebruik van pijl en boog staan, geavanceerde wapens kunnen kopen die hun eigen productiemogelijkheid ver te boven gaan. Het is ook stuitend dat landen die zoveel verder zijn wat ontwikkeling betreft, niet alles in het werk stellen om dat tegen te gaan. Landen die een economisch belang voorop stellen, kunnen niet met droge ogen beweren dat ze er alles aan doen om oorlogen te voorkomen.

Maar ook de ontwikkeling van wapens voor de eigen verdediging van industrielanden krijgt veel te veel nadruk en legt beslag op veel te veel financiële middelen om serieus te kunnen beweren dat men vindt dat oorlogen in het huidige tijdsbestek niets meer oplossen en vermeden moeten worden.

Honderd jaar geleden stierven hier in Vlaanderen soldaten in loopgraven. Ook nu, in 2014, sterven soldaten op slagvelden. Er zijn de afgelopen jaren soldaten gesneuveld o.a. in Afghanistan, Irak, Syrië.

We worstelen met politieke vraagstukken: is de strijd tegen de Taliban zinvol, kansrijk, gerechtvaardigd? Was de inval van de Amerikanen in Irak verdedigbaar, noodzakelijk, effectief? Moeten we ons mengen in de strijd tegen de IS? Daar kun je over van mening verschillen.

Die vragen zijn niet relevant wanneer we aan de doden denken. Dan gaat het om individuen, om mensen van vlees en bloed, dan gaat het om het hartverscheurend verlies van een dierbare, die het beste heeft gegeven wat hij of zij had: zijn leven, haar leven. Dan willen we ons die mensen herinneren, ieder individu. Ook als ze al zo lang geleden zijn gesneuveld dat niemand meer in leven is die ze heeft gekend, willen we ze in onze gedachten gestalte geven, gezamenlijk.

Het is goed dat we ze niet vergeten, dat onze gedachten naar hen uit blijven gaan, naar hen en alle anderen die door oorlogshandelingen en terreur zijn omgekomen.

Onafzienbare akker met talloze kruisen.

Al bijna een eeuw lig je daar.

Je was niet bestand tegen kogels en scherven.

Het mitrailleurvuur spotte met levens.

Je ouders, ver weg, konden jou niet begraven.

Geen toekomst voor jou met je kind, je geliefde,

Soldaat Johnny Doe, twintig jaar.

Miljoenen gedood, de balans van een oorlog.

Christenen, joden, islam.

Bijgezet in een lijst statistieken.

Zoveel procent in de loopgravenoorlog,

Zoveel procent door een aanval met gifgas.

Tallozen, in hun factoren ontbonden.

Ze hadden allen een naam.

Herdenken, zoals we vandaag doen, heeft misschien zin. Misschien helpt het om de vrede te bewaren.

Vrede, de universele wens, die van alle tijden is. Vrede zij met u, zeggen we. Ga heen in vrede. We wensen elkaar een goede gezondheid toe, en geluk, en andere mooie dingen, maar het meest universeel is, denk ik, vrede. Ook daaruit blijkt hoe moeilijk het is die te bewaren.

*Vrede, begrip met een onvoorstelbare weidsheid,
een woord waar samenleven op doelt.*

*Onbereikbare verten
worden door vrede ontsloten.*

*Kale, woeste terreinen
zijn ineens te ontginnen.*

Het is of door vrede alles de hemel in groeit.

*Vrede, je laadt op onze fragiele schouders
ook een grote verantwoordelijkheid.*

*Als we je kwetsbare plekje
niet hardnekkig verdedigen,*

*als we de mogelijkheden
die je schenkt niet waarden,*

keer je ons zo maar de rug toe, en zijn we je kwijt.

Vrede, zo hoog op ieders verlanglijst.

Als je ontbreekt, is angst het bepalende woord.

*Angst voor geweren en bommen,
splettend metaal om te doden.*

Waarheid verpakt als een kogel.

Recht van de sterkste bepalend.

Sterven heet sneuvelen, we zeggen executie voor moord.

Vrede is een zo groot goed. Een samenleving zonder onderdrukking, waar menselijkheid en geestkracht centraal staan. Waar de waarde van de rechtsstaat hoog wordt gehouden. Een samenleving waarin je mag denken, zeggen en schrijven wat je wilt, zolang je daarmee anderen, individueel of collectief, niet opzettelijk vernedert of schade berokkent.

Socrates werd veroordeeld tot de gifbeker, omdat hij denkbeelden had die volgens de toenmalige machthebbers schadelijk waren voor de jeugd. Tallozen zijn verketterd, veroordeeld, verbrand, om wat ze voor waar hielden of niet voor waar hielden.

Gedurende lange, en in dit opzicht donkere eeuwen, zijn overtuigingen bestreden met het zwaard en met de brandstapel, in plaats van met onderzoek en dialoog. Het heeft geen zin, het is bovendien te makkelijk, om dat achteraf te veroordelen. De geschiedenis en de ontwikkeling moesten hun loop hebben. Wel kunnen we er vreugde en dankbaarheid aan ontnemen als we nadenken over de waarde van vrede en verdraagzaamheid.

U herdenkt ieder jaar de vreselijke oorlog 1914-1918. De grote oorlog. Ik denk dat het zin heeft om dat te blijven doen, zoals ik zei, uit respect en om te blijven nadenken over de broosheid van vrede. Lees en herlees de woorden van John McCrea:

*We are the dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow.
Loved and were loved, and now we lie
In Flanders fields.*

woorden die de wens om de vrede te bewaren krachtiger beïnvloeden dan analytische betogen.

Dank voor uw aandacht.

Concert door Aquarius

'Homo homini lupus est' - Krijgsmuziek in leper

Zingen is voor AQUARIUS een venster op de wereld. Een wereld die rommelt. Homo homini lupus est.

AQUARIUS brengt op deze Elfnummerlezing 2014 een greep uit zijn oud en nieuw repertoire en kiest voor botsende diversiteit.

We beginnen met “L’homme armé”, een Frans middeleeuws volkslied, verwerkt door Karl Jenkins in “The armed man”.

We hernemen een aangrijpend lamento “De wapens zwijgen” van Dimitry Sjostakovitsj. We alluderen op de eerste wereldoorlog met een bloedstollend Italiaans volkslied “O bianca luna” en met de wereldcreatie van een van de gedichten van war poet Wilfred Owen (1893-1918) “Anthem for Doomed Youth”, rijk en beklijvende op muziek gezet door de West-Vlaamse componist Roland Coryn (°1938). We zingen een koorlied uit de nieuw gecomponeerde Guantanamo-cyclus “Salaam” van de Nieuw-Zeelandse componist Anthony Ritchie (°1960 – Hunger Strike). We brengen een voorsmaakje van een op stapel staand koorportret van de geëngageerde Antwerpse volkszanger Wannes Van De Velde in arrangementen door componist Kristiaan van Ingelgem: “Kerstmis is die dag dat ze niet schieten”. We geven het laatste woord aan de Amerikaan Samuel Barber (1910- 1981) die een “Agnus Dei” componeerde waarna het lang stil hoort te zijn.

Voor alle uitvoerders van AQUARIUS geldt wat Erwin Mortier in zijn Elfnummer lezing van 2010 stelde : “Oorlog is voor mij altijd iets geweest dat zich elders bevond, in de tijd en in de ruimte.” Hij sprak erover . AQUARIUS zingt erover.

Programma

Wat de postbode vertelde

Steven Marien

L'homme armé (2000)

Djembé: Koen Meynckens

De wapens zwijgen (1951)

Tekst: Alexander Tarasov (1885-1938)

Solo: Isabelle Dekeyser

Anthem for doomed youth (2013) (*creatie*)

Hunger Strike Poem (2014)

O bianca luna (1973)

Kerstmis is die dag dat ze niet schieten (1976/2014)

Solo: Koen Meynckens

Agnus Dei (1967)

Muhammad al-Māghūt

Karl Jenkins

Dimitry Sjostakovitsj

Roland Coryn

Anthony Ritchie

Anoniem

Wannes Van de Velde/ Kristiaan Van Ingelgem

Samuel Barber

Toelichting bij het programma

Het Franse anonieme volkslied “**L’homme armé**” moet in de middeleeuwen bijzonder populair geweest zijn. Veel geleerde componisten van religieuze muziek gebruikten het wijsje als thema voor hun missen of motetten. De tekst gebruikten zij natuurlijk niet. Het is inderdaad een prachtig wijsje, dat de Engelse overbekende componist Karl Jenkins (°1944) gebruikte als leidmotief voor “The armed Man – a mass for peace” uit 1999. Ditmaal wel met tekst. Een gruwelijke tekst over leven in oorlogstijd. AQUARIUS zingt vanavond een korte a cappella versie van Jenkins’ bewerking. (Het volledige werk voert AQUARIUS uit op 14 december 2014 in Diksmuide).

“**De wapens zwijgen**” van de Russische componist Dmitri Sjostakovitsj (1906-1975) maakt deel uit van de ‘Tien Revolutionaire koren’ uit 1951. De componist beschouwde dit als een verplicht nummer dat zijn zogenaamde afhankelijkheid aan het Sovjet-regime moest bewijzen. Alle teksten zijn van Russische schrijvers en memoreren en evoceren alle aspecten van oorlog, vaak met de nodige pathos. Sjostakovitsj heeft niets gedaan om deze koren gezongen te krijgen. AQUARIUS zou ze ook nooit alle tien uitvoeren. Maar het derde, langzame nummer is aangrijpend mooi. De componist kon zijn enorme talent niet verstoppen. Hij schrijft intelligent een vlot tempo voor om zeker geen tranerig, pathetisch melodrama te riskeren. Dat zou je er makkelijk kunnen van maken. Sjostakovitsj componeerde zijn leven lang sneller dan zijn schaduw. Maar als het resultaat zo trefzeker is als in “De wapens zwijgen” heb je daar alleen maar bewondering voor.

Het is een wrange vaststelling dat de eerste wereldoorlog zulk een prachtige poëzie deed ontstaan. Neem nu alleen de Engelse ‘War Poets’ (Rupert Brooke, Wilfred Owen, Ivor Gurney, Edmund Blunden), hoe die de pijn en brutaliteit, de woede en het verlies, de onmacht en de angst hebben verwoord. Veel van hun gedichten kunnen we in onze eigen taal lezen dankzij de gedurfde hertalingen van Tom Lanoye uit 2002. Je hebt een componist van het kaliber van Roland Coryn (°1938) nodig om zo’n gedicht, met al zijn donkerte en zwartgallig protest, op muziek te zetten.

Roland Coryn componeerde “**Anthem for doomed Youth**” vorig jaar op verzoek van AQUARIUS dat hier vanavond de wereldcreatie ervan brengt. Zelf schrijft hij er over: “Dit gedicht geeft de schrijnende pijnlijke gevoelens weer die deze jonge verloren generatie heeft doorgemaakt. Dit soort ondraaglijke pijn veroorzaken we nog altijd, denken we maar aan de gebeurtenissen in Syrië. Zo hardleers zijn wij.”

Coryn wil met zijn muziek niet makkelijk behagen. Hij verlangt van zijn uitvoerders en zijn luisteraars een geoefend oor. Zijn koorwerken zijn vaak kleine kathedralen, klank op klank met overleg en structuur op elkaar gestapeld. Zijn muziek staat als een huis. Zijn muziek laat langzaam zijn rijkdom los.

“**Hunger Strike Poem**” is een gedicht van Adnan Farhan Abdul Latif, een gevangene op Guantanamo Bay. Het gedicht is zeer autobiografisch. In het Detention Camp ondernam de auteur verschillende zelfmoorpogingen en ging hij diverse keren in hongerstaking. In september 2012, na 10 jaar opsluiting, benam hij er zich het leven. Ondanks veel Amerikaanse weerstand en censuur konden 22 gedichten van gevangenen in het Engels vertaald worden en uitgegeven (Iowa University Press). Amnesty International U.K. gaf er ruchtbaarheid aan. De Nieuw-Zeelandse componist Anthony Ritchie (°1960) zette, in opdracht van AQUARIUS, 4 gedichten op muziek die samen de bundel “Salaam” vormen. De wereldcreatie had plaats op 14 september 2014 in het Gentse Gravensteen in aanwezigheid van de componist. De wreedheid van de middeleeuwen en deze van Guantanamo zijn aan elkaar gewaagd. Homo homini lupus est.

Het pakkende Italiaanse volkslied “**O bianca luna**” werd meesterlijk voor vier stemmen bewerkt door Marco Crestani (1926-2010) voor een vierstemmig mannenkoor. Zo heeft AQUARIUS het in het verleden gezongen. Vanavond zingen de vrouwen het. Tenslotte gaat het over de woede en het verdriet van een moeder wiens zoon vecht in de oorlog. Een fraaie bewerking kan van een simpel volkslied een klassiek koorwerk maken. Die verdienste komt Marco Crestani toe. Hij denkt de mandoline of de gitaar weg en vult de ruimte met het fluwelen stemmenweefsel uit menselijke kelen die de ontroering opdrijven naar de krop in de keel.

Wat is een volkszanger? Iemand met muzikaal talent die liefst niet naar een muziekschool gaat en er plezier in heeft oude deuntjes in een nieuw kleedje te steken en er op tijd en stond nieuwe bij te maken. Vlaanderen had en heeft verschillende volkszangers. Dat Wannes Van de Velde (1937-2008) er boven uit steekt heeft meer dan één oorzaak. Hij was zeker niet de leukste ‘performer’ van zijn generatie maar zijn veelzijdigheid als gitarist, als flamenco-expert, als rebetika-kenner, als cultuurfilosoof, zijn scherpe pen en zijn gedurfde nieuwe liederen – hierbij gesteund door muzikanten van topklasse – maakten zijn optredens meer dan een los avondje plezier. Wannes Van de Velde bezong de wereld en hekelde wat hem verderfelijk leek. In 2012 heeft radioman en vriend Dré Peremans een fraaie uitgave gerealiseerd van zijn verzamelde liederen. Hieruit heeft AQUARIUS een selectie gemaakt en aan componist-arrangeur Kristiaan Van Ingelgem gevraagd om er stuk voor stuk koorarrangementen van te maken. Hij kan dat als geen ander. In 2015 gaat deze grote cyclus in première. AQUARIUS zal niet in het Antwerps zingen. Deze ‘couleur locale’ geven we op omdat de muzikale kwaliteit en de geëngageerde inhoud het lokale verre overstijgen. Deze liederen hebben het dialect niet nodig om te schitteren en te ontroeren. **“Kerstmis is die dag dat ze niet schieten”** is een voorsmaakje van een monumentale hommage aan een grote Vlaamse meester.

U kent misschien deze **“Agnus Dei”** niet. Maar misschien wel **“Adagio for Strings”** (1938). Dat wordt over heel de wereld gespeeld. Om dat succes nog te vergroten maakte de componist in 1967 zelf een vocale versie op de liturgische mistekst. Het is voor een koor een hele krachttoer om de spankracht en de expressieve rijkdom van een grote groep strijkers te evenaren. Samuel Barber (1910-1981) was onder de modernisten een eerder conservatieve componist die naast zijn trefzekere ambacht ook beschikte over een fijne literaire pen. Voor verschillende collega-componisten schreef hij uitstekende operalibretti. AQUARIUS zingt ook graag zijn overige koormuziek omdat het stuk voor stuk juweeltjes zijn van makelei en expressie. Zijn **“Agnus Dei”** is natuurlijk onovertroffen. Het is niet om alle dagen te zingen want het vergt een intensiteit en vocale energie die van diep moet komen.

Teksten

L'homme armé

L'homme armé doit en douter.
On a fait partout crier,
que chacun se viegne armer
d'un haubregon de fer.

*Een gewapend man moet men vrezen:
overal werd verkondigd
dat elkeen zich moet beschermen
met een maliënkolder*

De Wapens zwijgen – V. Tassarov

Wapens in actie rusten nu stil
Donderende aanval is afgeslagen
bloederige lanen onthullen de tragedie:
dappere strijders liggen vredig in hun laatste rust.

Winden waaien over de barricade, vernield in de strijd
Zij vielen, maar de mannen bleven staan.
En hun moedige kameraden deden onverschrokken hun plicht.

Slaap nu, rust in vrede, al wie met ons streed, stervend voor
ons land.

Rust in vrede, al wie zijn leven gaf voor ons,
recht zal weldra geschieden.
Overdag vernielde stellingen worden 's nachts heropgebouwd.
Onlesbare dorst naar gewonnen strijd
zweept het gewonde dier op.

Rust in vrede, al wie met ons streed.
Rust in vrede, al wie stierf voor ons.
Rust zacht.

's Nachts herbouwen we de barricades rondom het terrein
's Morgens hervatten wij onbevreesd het gevecht

Rust, helden van de salvo's
't oordeel over ons recht zal waar wij voor baden, inlossen

Anthem for doomed Youth - Wilfred Owen

What passing-bells for these who die as cattle?
Only the monstrous anger of the guns.
Only the stuttering rifles' rapid rattle
Can patter out their hasty orisons.
No mockeries now for them; no prayers nor bells;
Nor any voice of mourning save the choirs, –
The shrill, demented choirs of wailing shells;
And bugles calling for them from sad shires.
What candles may be held to speed them all?
Not in the hands of boys but in their eyes
Shall shine the holy glimmers of goodbyes.
The pallor of girls' brows shall be their pall;
Their flowers the tenderness of patient minds,
And each slow dusk a drawing-down of blinds.

en de herinnering levendig houden.
Rust, rust ...

werkvertaling: M.M. De Smet

Lofzang op gedoemde jonge gasten – Hertaling door Tom Lanoye

*Welk klokgelui betaamt voor wie vergaan als dieren?
Alleen het monsterlijke woeden van mortieren.
Of neen, alleen de ratel van een mitraillette –
Geen mens raffelt zo schoon een laatste schietgebed.
Voor hen geen bel of toeters, krans of kerkhofblom.
Geen treurmuziek – tenzij stampeï van die orkesten
Die slechts bestaan uit slagwerk van kartets en bom
En bugels, jankend over droevige gewesten.
Waar brandt hun kaars? De vlam die hun ten afscheid heet?
Niet in de hand van jonge broertjes. In hun ogen
Laat nooit het vuur dat hen gedenken zal zich doven.
De bleekheid van verloofdes dient hun lijk tot kleet.
Eén bloem: de tedere berusting der beminden.
En elke schemering: het luiken van de blinden.*

Hunger Strike Poem - Adnan Farhan Abdul Latif

They are criminals, increasing their crimes.
They are criminals, claiming to be peace-loving.
They are criminals, torturing the hunger strikers.

They are artists of torture,
They are artists of pain and fatigue,
They are artists of insults and humiliation.

They are faithless – traitors and cowards –
They have surpassed devils with their criminal acts.
They do not respect the law,
They do not respect men,

They do not spare the elderly
They do not spare the baby-toothed child.
They leave us in prison for years, uncharged,

Because we are Muslims.
Where is the world to save us from torture?

Where is the world to save us from the fire and sadness?
Where is the world to save the hunger strikers?

Hongerstaking – vertaling door Katrien Scholiers

*Het zijn misdadigers, hun misdaden stapelen zich op.
Het zijn misdadigers, die zeggen dat ze vredelievend zijn.
Het zijn misdadigers, die de hongerstakers folteren.*

*Het zijn folterkunstenaars,
Het zijn kunstenaars van pijn en vermoeidheid,
Het zijn kunstenaars van belediging en vernedering.*

*Ze zijn trouweloos – verraders en lafaards –
Ze overtreffen de duivel met hun misdaden.
Ze respecteren de wet niet,
Ze respecteren de mens niet,*

*Ze ontzien geen ouderen
Ze ontzien het kind met de melktanden niet.
Ze laten ons jaren in de gevangenis, zonder aanklacht*

*Omdat we moslim zijn.
Waar is de wereld die ons kan redden van foltering?*

*Waar is de wereld die ons kan redden van vuur en verdriet?
Waar is de wereld die de hongerstakers kan redden?*

But we are content, on the side of justice and right,
Worshipping the Almighty.

And our motto on this island is, salaam.

O bianca luna

O bianca luna che sorgi dal monte
porta il saluto al soldato in trincea.
E dimmi pure che il mondo è sconvolto
e chiè al fronte combatte da prode.

E la luna m'harisposto con il suo palore.
Tu mi fai morire di crepacuore.

T'ha detto mamma con gli occhi di pianto
t'hadetto mamma : « perchè vuoi partire ?
Ma tu lo sai che io t'amo tanto
e che non voglio vederti morire. »

E la luna ...

O quanti morti ! O quanti feriti !

*Maar we zijn tevreden, aan de zijde van rechtvaardigheid en recht,
Biddend tot de Almachtige.*

En ons motto op dit eiland is "salaam"

*O blanke maan, die oprijst van achter de bergen,
groet de soldaat die naar de oorlog trekt.
En zeg mij ook dat de wereld overhoop ligt
en dat er heldhaftig gevochten wordt aan het front.*

*En de maan antwoordde met haar licht:
Je doet met sterven van verdriet.*

*Men heeft je gezegd dat moeder met de ogen vol tranen vroeg:
"Waarom wil je vertrekken?
Je weet dat ik je graag zie
en dat ik je niet wil zien sterven."*

En de maan ...

O, hoeveel doden! Hoeveel gekwetsten!

O quanto sangue sparso per terra!
L'artiglieria è sul campo di guerra,
ed il cannone continua a sparare.

La luna li hacoverti col suo pallor.
Io dovrò morire di crepacuore

Kerstmis is die dag dat ze niet schieten – Wannes Van De Velde

't Was weer zover, het was weer Kerstmis
de kalkoenen waren dood
in ieder dorp in de Vlaanders was het feest.
D'r werd gezongen en gezopen
aan genever geen nood
voor de vader, voor de zoon en voor de geest
Maar op de slag van twaalf uren
werd er ook eens aan gedacht
wat dat dit feestje in de grond zoal beduidt.
't Was gemakkelijk te weten
want het stond in de Gazet;
heel de wereld kwam er openlijk voor uit:

Kerstmis is dien dag dat ze niet schieten

*Hoeveel bloed is er over de aarde verspreid!
De artillerie is op het slagveld
en het kanon vuurt zonder ophouden.*

*De maan heeft dit alles met haar licht bedekt.
Ik zou van verdriet moeten sterven*

Dat er geen bommen uit de lucht worden gestrooid
Dat mitrailleurs van hun verdiende rust genieten
En de kanonnen met een kerstboom zijn getooid

Het is een feest van d'oude Germanen
ter ere van de zon,
zo vertellen ons de boeken zwart op wit.
De Roomse kerk legt het anders uit;
die zegt ons dat 't begon
met een stalleke in 't Palestijns gebied.
Maar dat zijn oude interpretaties
van dees feest van goeie wil,
want onzen tijd is toch voor alles militair,
en de stilte van de nacht

dien ook wel 'heilig' wordt genoemd
wordt geleverd door de killers van de 'la guerre'

Kerstmis is dien dag dat ze niet schieten, ...

Spreek me niet meer van de Drie Koningen
dat is den ouden trant.

De drie commando's, dat is veel meer in onze geest.

En de soldaten van Herodes,
ja, die vind ik wel plezant;

Agnus Dei

Agnus Dei qui tollis peccata mundi

Miserere nobis

Donna nobis pacem.

dat zijn eigenlijk de groot' helden op dees feest
Maar laat die herderkes erbuiten.

Want die zijn niet bij d'n troep,
die kennen zeker nog geen mijn uit een granaat.

En de moeder van het kinneke
zucht in 't midden van dien hoop
mijne zoon wordt binnen twintig jaar soldaat!

Kerstmis is dien dag dat ze niet schieten

Lam Gods, dat wegneemt de zonden van de wereld,

Ontferm U over ons

Geef ons de vrede.

AQUARIUS

Het is waar dat AQUARIUS verwarring sticht. Ons concertleven houdt van overzichtelijkheid en klare profielen. Kunst wordt in hokjes gedwongen.

De keuze om àlle facetten van de actuele muziek te brengen levert in plaats van een herkenbaar beeld een kakelbonte veelheid op. Een communistische cantate van Hanns Eisler zingen naast de katholieke Mis van Igor Stravinsky dwarsboomt eenduidigheid. De 44 Harmonies van John Cage voor het voetlicht brengen naast het machtige, Bijbelse scheppingsverhaal van Gunter Bialas (1907-1995) is zowel de traditie als de avant-garde laten spreken. Solistisch muziektheater uitwerken naast massaal, statisch koorwerk is de hokjes tarten.

Wie nauwlettend analyseert ontwaart lijnen en normen: AQUARIUS zingt niet het veel gezongene maar de ontdekking, niet het simpele maar het veeleisende, niet het sociaal vrijblijvende maar het sociaal relevante, niet het middelmatige maar het sublieme, niet het modieuze maar het kansarme, niet het voorspelbare maar het dwarse. De grote, nieuwe koormuziek naar het kleine Vlaanderen halen, de formidabele, kleine Vlaamse koormuziek naar de grote wereld uitdragen, de vele tongen van zo vele belangrijke artiesten laten spreken en van het podium de wereld maken, zijn de uitdagingen die AQUARIUS graag nog jaren aangaat.

AQUARIUS o.l.v. Marc Michael De Smet

Mady Bonert	Isabelle Dekeyser	Jos Braeken	Fredrik Meireson
Anemie Clarysse	Chantal Depaemelaere	Tom Deneckere	Koen Meynckens
Greetje De Queker	Carolien De Wilde	Steven Hofman	Lucien Posman
Lies Gellynck	Dominique Van Sande	Steven Marien	Rudy Tambuyser
Lieve MH Jansen	Marleen Schampaert	Peter Ratinckx	Maarten Van Ingelgem
Gwendolyn Vankeirsbilck	Tin Siegers	Siegfried Staes	Patrick Vanreckem

Katleen Vinck

Katleen Vinck (°1976) maakt installaties en scenografieën die een gezamenlijke fascinatie voor ‘verloren architectuur’ en sporen in het landschap tonen.

Het zijn elementen waarvan de aantrekkelijkheid niet ligt in het huidige gebruik, maar die nog steeds deel uitmaken van het huidige landschap. De video – die wordt geprojecteerd tijdens de lezing en waarvan een still is afgedrukt op de cover van dit boekje – is een onderdeel van een reeks aan te leggen taferelen en te regisseren landschappen. Net als de bunkers in haar werk verwijst hij naar een vorm van “oerarchitectuur” die dicht bij het leven en de dood staat. Het beeld verwijst sterk naar de realiteit, maar werd onderworpen aan corrigerende handelingen.

De toeschouwer is getuige van het voorbijgaan en van wat al voorbij is. Het enige wat overblijft zijn sporen. Misschien moet de toeschouwer voor deze beelden een achtergrond of verleden trachten te construeren of moet hij net ontdekken dat deze niet te construeren vallen.

Het **Vlaams Vredesinstituut** is een onafhankelijke instelling bij het Vlaams Parlement. Het Vredesinstituut voert wetenschappelijk onderzoek uit en documenteert informatiebronnen. Op basis van zijn onderzoek informeert en adviseert het instituut het parlement en het brede publiek inzake vredesvraagstukken.

www.vlaamsvredesinstituut.eu

Het **In Flanders Fields Museum** is een interactief oorlogsmuseum gevestigd in de Lakenhallen in Ieper. De permanente tentoonstelling belicht de aanloop tot de Eerste Wereldoorlog, de verwoesting van de oorlogsjaren en de naoorlogse periode. In het museum staan vooral de verhalen van de tijdgenoten, die de oorlog te velde meemaakten, centraal.

www.inflandersfields.be

Ieper is een stad in de Westhoek, in het zuid-westen van de provincie West-Vlaanderen. Sinds het bezoek van paus Johannes Paulus II heeft Ieper het epitheton 'Vredesstad'. Dat heeft natuurlijk alles te maken met de cruciale rol die Ieper en omgeving speelden als slagveld tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ieper zet zijn oorlogsgeschiedenis vandaag als vredesstad om in een diepgeworteld vredesengagement.

www.ieper.be

Programme

8.45 pm

Welcome by **Mr Jan Durnez**

Mayor of Ypres

9.00 pm

11 November Lecture by **Mr Jan Terlouw**, former Member of Parliament and Deputy Prime Minister of the Netherlands, and author of *Winter in Wartime* and *How To Become King*

9.30 pm

Concert 'Homo homini lupus est' by **Aquarius**, a chamber choir specializing in contemporary vocal music

10.00 pm

Reception

Video still: Katleen Vinck

Ypres City of Peace, the Flemish Peace Institute and the In Flanders Fields Museum

are honoured to welcome you to

11 November Lecture

by Jan Terlouw

commemorating the end of World War I

Monday November 10th 2014, Ypres

Welcome by Mr Jan Durnez, mayor of Ypres

Ladies and Gentlemen,

A simple statue stands on the landing between the ground floor and the first floor of the town hall. The figurine represents a girl pushing a heavy stone up the mountain with her tiny foot. You can see that she finds it difficult and that she really has to make a sustained effort. You notice she is trying to roll the heavy stone up to the mountain's summit. But we will never know whether she ever made it. What we do know, however, is that she has put her heart and soul into the effort. It is a lovely statue. The pedestal features an inscription: "Hope is a little girl".

To me, this statue is a metaphor for the unique mission which our city has set itself years ago, namely the mission to be a city of peace. This is not an easy task, and many people wonder whether there is still any point in Ypres calling itself the 'City of Peace' for perpetuity. So little changes in our world. One hundred years ago, our forefathers thought – and hoped – that the Great War would be 'the war to end all wars'. And yet today, inhuman atrocities are perpetrated every day in Syria and Iraq; age-old oppositions regularly flare up again in the Israeli-Palestinian conflict; the people of Gaza are still imprisoned behind a wall; Ukraine is at risk of a civil war; and there are the forgotten wars in East Congo and many other places in the world, of course.

This is hardly a pretty picture, and anyone who devotes himself to a more tolerant and peaceful world – on the political, diplomatic, cultural and interhuman level – risks being discouraged by all this. In Ypres too, there are people who hesitate "whether it's all worth it", whether we should use the resources earmarked for peace initiatives for other matters instead. How can a tiny city like ours contribute to such a lofty objective like world peace? With which weapons can we eradicate the evil in this world?

Evil seems so much more powerful after all. Every day, we are confronted with pointless cruelty and inhuman violence in the news. Civil wars, conflicts for land or raw materials, religious fanaticism... We are in danger of giving in to our despair and being discouraged.

At times like this, it behooves us to think of the statue of the little girl instead, who does not give up, who wants to push that stone to the top of the mountain at any cost. This little girl embodies hope. And it is hope, our anticipation of a better world, that makes us persevere. But hope hardly comes without obligations. It should involve projects that bring about a change, both in the world and in people's minds. Hope is never passive, it is not sugary sweet virtue without any commitment whatsoever. Hope implies action, fighting for a good cause. It also implies starting over again, recharging yourself continuously. Without hope, frustration and disappointment lurk behind the corner. Nelson Mandela must have felt so much hope during his many years in captivity. But what would have happened if one day he relinquished all hope forever because nothing changed? Against all odds and in the face of the humiliation, he continued to hope. And we are all familiar with the outcome of this story.

The refugees from war-torn Syria who travel to Europe are also motivated by hope for a better world. They leave Africa in unseaworthy boats, at the mercy of the arbitrariness of people traffickers in hopes of finding a better life here, for themselves and for their children. Several of them die during their journey. And yet, they continue to wash ashore in Lampedusa, hundreds at a time. I can only surmise how great their hope and their desire must be that they are willing to even risk their lives!

Hope is also what inspires Malala Yousafzai, the Pakistani girl who won the Peace Prize of the City of Ypres earlier this year and more recently the Nobel Prize for Peace. She hopes that all the children in the world – both boys and girls – have the opportunity to go to school and learn to read and write.

Hope also inspires the Flemish Peace Institute to develop new initiatives time and again in order to put peace on the political agenda and persistently keep chipping away at the issue, with admirable engagement and boundless enthusiasm. Every year, in this framework, a prominent guest is invited to share his reflections on war and peace, from his or her perspective, with a broad view of the world.

Hope was also one of the motives that inspired this evening's speaker, Jan Terlouw. In the past, we have welcomed several deserving guests for the Eleven November Lecture, from various disciplines and levels of civil society, including a politician and an author. Today we welcome someone who has been both a politician and an author. He was one of the most prominent Dutch politicians of the last fifty years. He founded the political party D66 and was the vice-prime minister of the Netherlands under the legendary Dries van Agt. But children of generations past and present also know him as the inspiring author of several successful children's books such as "Koning van Katoren" and "Oorlogswinter". His books were never non-committal: they always included a message of tolerance, democracy and freedom. He tackles issues such as the environment and the abuse of power in a language that children can easily understand. And his message is always hopeful and inspiring. This year, Jan Terlouw was invited to give a speech on the occasion of the Dutch Remembrance Day on 4 May. It was a very poignant message. At the end, he expressed his gratitude that our generation has not actually experienced a war. I quote: "It is wonderful to be able to say: I was born after the war. I did not experience the war and I hope never to experience one in this lifetime. Remembering helps. Let us continue to do this." (end of quote).

And let us hope – like the little girl in the town hall - that future generations will continue to be able to say this. We are all ears for what tonight's guest, Jan Terlouw, has to say.

Translation: Home Office

‘11 November Lecture’ by Mr Jan Terlouw

For most of my life, I have been aware of Ypres, of the massive atrocities, the massive sorrow which the city has come to epitomise. I have spent a lot of time in Flanders, I feel at home in the country. I do not think of the Flemish as foreigners, yet before today, I had never travelled to Ypres. Why not? Did I not want to be confronted with the madness of the First World War, the collapse of human behaviour, the epitome of irrationality?

I have been reading Stefan Hertmans's book, *Oorlog en terpentijn* (War and Turpentine), his grandfather's poignant story about this Armageddon.

"I silently gaze at the men around me who drift away into fatalism (...) – here they lie in the lukewarm rain, reeking, their bodies covered with scabies, without any perspective of change, sinking deeper into cynicism and overcome by the urge to die".

I have randomly chosen a quote, but I could quote entire chapters about the madness which civilised nations, that had hitherto also brought forth magnificent works of art, had lapsed into.

The war started one hundred years ago, and has been commemorated every year since it ended. In the Netherlands, we remember the Second World War every year. In a certain sense, that war was more modern, more business-like, the lines were more clearly drawn, but it was also motivated by a political philosophy that was infinitely more chilling.

It is probably true that entire nations and populations are made and shaped by great events. While the Flemish and the Dutch are fraternal nations, brothers can also be quite different from each other. I surmise that the Netherlands' neutrality during the First World War, compared to the excessive slaughter that unfolded in Flanders, can probably only have enhanced some of these differences.

We remember out of respect and also, I think, so we never forget, so we reduce the potential of new wars. Is this realistic? Why do people always turn to violence? Has this always been the case? Are we naturally violent, is this a genetic predisposition?

We do not know much about our ancestors who lived more than ten thousand years ago, about prehistoric people. The difference between history, historiography and prehistory obviously is the fact that we can write. We do not know much about the time when people were unable to write.

But archaeologists are capable of a lot. Studies of weapons and human bones have shown that these prehistoric times were actually quite violent. I read that about 25 % of adult males died as a result of violence in prehistoric times. Relatively speaking, this figure is higher than the number of men who died during the two world wars.

I assume that the prehistoric violence did not involve a struggle between religions or philosophies as so often is the case nowadays. A struggle between philosophies that is often exploited by economic interests. When man was still a hunter and a gatherer, the violence probably was incidental. But once man became a farmer, land ownership became important. And so the interests and the protection of these interests gradually gave rise to battles between hierarchically organised armies. And cultural aspects played an increasingly important role.

Is war a cultural phenomenon or does it have a Darwinist origin, is this merely a matter of the survival of the fittest? I mean, is this a phenomenon that is necessary or at least beneficial to the survival of the species? There is a lot of cruelty and violence in the animal world. Species relies on this to fight for their place in this world. But the more highly developed species rarely kill their ilk. Rivaling males will injure or sometimes kill their competitors as they battle it out for the females. This is largely due to the principle of the survival of the fittest, which ensures the species' survival. Male monkeys have been known to kill babies and then claim their mothers. While I think this is related to the above, this approach is more sophisticated and more similar to the type of violence that man perpetrates for his own benefit. The DNA of men and monkeys is quite similar too.

All in all, I think that wars are a cultural phenomenon rather than a natural phenomenon. This is all the more plausible if they are caused by a difference of religion or philosophy.

Influencibility

We humans are very easy to influence. Who can escape the influence of advertising? Of fashion? And more generally of trends? To a certain extent, this influencibility is also vital. Imagine what would happen if a child does not readily accept that what its parents say or do is correct.

Then every child would have to start over again, from Adam and Eve in a manner of speaking. Until the age of ten, children generally believe that everything their parents say is true and correct. They accept their views on morals, their rules of conduct vis-à-vis other people, their religious beliefs. After this age, they tend to start rebelling against their parents to a certain extent, essentially breaking free from their tutelage to become more independent. But the majority of the knowledge and opinions that they acquired will last for a lifetime. This guarantees continuity for mankind, and so a certain degree of influencibility is vital.

Doubt

The importance we allocate to doubt in our lives is very important. In the first phase of my life, doubt was a key factor, as I was a scientist at the time. Doubt is science's best friend. The scientific revolution that took place about 400 years ago has created the prosperity that we value today. This revolution was characterised by the phrase "to measure is to know". You should never be guided by what you think or suspect is true but by what you measure, at least if you measure things carefully and accurately. If your measurement undermines your magnificent philosophy, then this is unfortunate, because to measure is to know.

Based on observation, Galileo established, in line with Copernicus's findings, that earth revolves around the sun and not vice versa, a fact that had supposedly been deduced from the Bible. However, he was forced to deny his observations to save his own life. Which he obviously only did pro forma.

A scientist edges closer to the truth precisely because he always doubts everything. That is why the achievements of the natural sciences are so important. We let a capsule land on the moon, we build an Internet that covers the entire planet and doubled the average age of man over a period of 150 years. Compared with this, our efforts to preserve peace pale in comparison. Doubt leads to progress, 'certainty' gives rise to stagnation or decline.

In the next phase of my life, i.e. during my political career, doubt played a much less significant role. A politician who publicly expresses his doubts will not enjoy a long career in politics. Exuding conviction, showcasing your political ideals, airing your belief that your political opponent is wrong is much more effective politically speaking than continuously wondering whether you have charted the right course. And the results speak for themselves. The difference in progress between the natural sciences and technology on the one hand and creating a just and peaceful world on the other hand is huge.

Ideologies

Religions and ideologies generally belong in the 'certainty' category. And they are very much present in the instrument of *influencing*. Children are raised, or may I say indoctrinated, with the indubitable belief that Catholicism, Protestantism (in its many forms), Islam (also in its many forms) preach the infallible truth. A child will continue to believe this even when he grows up and has long formally renounced his faith.

'Certainty' is dangerous. Because when something is certain, you may want or at least expect that someone else accepts this to be true.

History is replete with bloody, religious wars. In 1939 (I admit that it is a long time ago), I learnt from my teachers in the Christian village school in Garderen who was right and who was wrong in all these conflicts. And I took this truth for granted. Let me give you an example: during the twelve-year truce, the counter-reformers and the Orangists were right, nobody objected to the fact that Johan van Oldenbarnevelt was beheaded or that Maurits got it right.

Today we are confronted with the Islamic caliphate in Iraq and the Levant, where the difference between the believers and the non-believers is the difference between life and death. You must be imbued with a fanatical 'certainty' if you do something as barbaric as beheading completely innocent hostages, whether or not before a camera.

Can there ever be peace between different philosophies of life? A philosophy of life or a worldview does not necessarily have to be religious. There are also political beliefs, for example, that are founded on dogmas that are considered certainties. In 1977, the then Dutch Prime Minister Den Uyl won the election. His party, the Dutch Labour Party (PvdA), had gone to the election with so-called non-negotiable 'positions', or dogmas. Truths that had been inspired by God, so to speak. Obviously, these positions were hotly negotiated after the elections, but I consider that this pernicious 'certainty' ultimately was the reason why there was no second Den Uyl government.

At the time, the Netherlands held the record of the longest government formation. The Flemish have since done better.

Dogmatically sticking to a position is often an obstacle for progress in politics. A key question in politics, for example, is what the *government* should do and what is better left to the *market*, to the business community. When the government does everything, this is called communism. If the government leaves everything to the market, which can do it better, this is neoliberalism. And all the degrees in between. But different times require different solutions. Peace or perhaps respect for others' convictions is also a necessity in politics.

There are no unambiguous answers to the big questions of life. When research and science are unable to provide an answer, we can decide to believe something which to me is the equivalent of thinking that something is true without evidence or without being able to make it plausible. For example, I believe that I have a free will. While this is by no means certain, I *want to believe* it and it is also the starting point for everything I do.

I also think, I also believe that religion can be a great source of power, a great source of support for people. I have seen this first-hand, I was raised like this. A positive force, a source of support for people in an uncertain life dominated by the sickening certainty that death will one day follow.

How can there be so much discontent between various philosophies of life, between people who have accepted a given religion as their truth and people who adhere to a different religion?

Maybe we can learn something from science. There too, the dissent can sometimes be quite intense, there can be serious differences of opinion, feuds even. These differences are even more marked when good laboratory conditions cannot be guaranteed. I mean the following by this.

The natural sciences are simple insofar as the rules do not change. When you conduct an experiment in a lab, you can count on the fact that if you were to conduct the experiment again, in exactly the same conditions, the outcome of the experiment will be the same. Nature does not change the rules if you do not pay attention for a second. So when natural scientists disagree, a carefully monitored experiment in a laboratory can often provide the solution. This adage does not apply, however, when it is too complicated to create laboratory conditions.

Just take the issue of climate change, for example. Climate has so many variables, it is so complex that you cannot replicate unvariable lab conditions. That is why some scientists still believe that the rising temperature on earth cannot be primarily attributed to human behaviour (burning coal, oil and gas). And it is impossible to prove 100 percent that they are wrong, although it is now safe to assume that this is the main cause for this change.

The humanities have a much harder time of it. Because man is involved in these sciences (economics, psychology, history and so on), and people's opinions *do* change, their way of doing things changes if you briefly do not pay attention. How do you measure the confidence of the business community if this can change at the drop of a hat because Obama has a cold? In the humanities, a category in which I also lump economics, you can see how all kinds of movements are created that do not agree with each other. There is no umpire, as is the case in the natural sciences with the lab test.

After some time, you can objectively establish who is 'right' in the natural sciences, or in any event who is closest to being right. In the humanities this is much more difficult, and sometimes you will see that the philosophies of life simply cannot be reconciled. Economic opinions, for example, can therefore approximate an ideology or a world view when translated into politics, as is the case with Marx or Ayn Rand. And we all know that their ideas did not always bring peace.

Religions are even more difficult to verify than the humanities. Is a 'sense of certainty' the defence against something that many of us consider to be unpleasant, namely uncertainty? Or are those who convey the message, namely parents, teachers, pastors and priests, bishops, popes, imams, more adamant when it comes to influencing others if the verifiability of their statements is reduced? Wouldn't it be wonderful if the service or worship in every religion started with the sentence: "I am about to tell you what I believe" or "together we will experience what we believe, but we fully respect that others may believe something else because we have no monopoly on wisdom"?

There is no need to tell you how many confessions or attempts to make people confess have been obtained by force. The Roman emperors murdered the Christians until they became Christians themselves and started to kill the heathens. King Clovis went to war against the Alemanni, and tradition has it that he called on Wotan for assistance but nothing happened. Then he turned to the god of his wife, Clothilde, who was Christian and promised that if his prayer was heard and he would be victorious, he would repent. He went on to win the battle. He kept his word, and how.

If, in the era of the Inquisition, someone did not believe in transubstantiation (the belief that the bread and wine of Communion become the blood and body of Jesus), the inquisitors would do their utmost to make the individual change his or her mind, inflicting the most gruesome torture. And even if they succeeded in their endeavour, these poor individuals would still be burnt at the stake to cleanse their soul or something, all in the name of Jesus who preached love. Luther the reformer was a notorious anti-Semite, while Calvin had Servetus burned at the stake. The notion of an ardent faith put into practice in the most literal sense of the word. Religions have undoubtedly been abused by those who seek power. Perhaps the most vulnerable characteristic of people is that,

unlike other species of animals and plants, they are aware of the fact that they will one day die. This clashes with the fundamental basic instinct they require to live. Those in power have always known this and have blatantly abused this knowledge.

The world is a complicated system of nations and interests in a fragile balance. During the first half of the twentieth century, this balance was disrupted, and after two terrible wars, a new world order was established. Asia and Africa were decolonised. The British Empire collapsed. New relations of power came into being. Instruments such as the UN, NATO, the World Bank and the IMF were established to protect the balance and make it less fragile. An attempt was also made to further develop and consolidate the world order with instruments such as the World Trade Organisation (WTO).

These new instruments remind me of the road safety measures that are implemented, if you will allow me this sidestep. Research has shown that more than ninety percent of fatal road accidents are caused by human behaviour. The obvious policy approach would be to *bring about a change in people's behaviour*. But this has proven to be very difficult. It is more effective to build the infrastructure, the roads in such a way that it becomes more difficult for motorists to make traffic errors.

I think the same applies to wars. It is impossible to change man (or in any event this takes time and is a laborious process). So we need to organise ourselves in such a way that governments are prevented from letting conflicts escalate into a war.

If the inequality in the world was reduced, this would also help prevent war. By combating poverty and hunger. But is this realistic? Obviously, we need to give it a go, our efforts need to focus on achieving this. But in all seriousness, how many years will this take? The UN is a cumbersome body and people wax very critical about it. But this institution has achieved something in the past fifty years. It has achieved a lot even, to be honest. It organises the world in such a way that it has a dampening effect on the escalation of conflict into a war. We need to continue doing this, I think. Much like the road infrastructure can help prevent traffic accidents however irresponsibly motorists behave, institutions can help prevent excitable governments and citizens from engaging in an armed conflict. By winning time. By enforcing consultation. By mobilising the world's opinion. In short, by making it more difficult to maim or kill each other.

There are far too many weapons in this world, and the arms trade can go about its business far too easily. Governments should be able to do something about this. It is shocking that people who are still close to the use of bow and arrow in terms of their development can buy advanced weaponry that by far exceeds their own production capability. It is also shocking that countries that are far more developed do not do everything possible to prevent this from happening. Countries which put their economic interests first cannot claim with a straight face that they are doing everything possible to prevent war.

But in the industrialised countries, too much emphasis is also placed on the development of weapons for one's own defence. These weapons eat up such a big share of countries' financial resources that these countries cannot seriously claim that wars do not solve anything in the current timeframe and should be avoided at all cost.

One hundred years ago, soldiers died here in Flanders in the trenches. In 2014, soldiers still die on battlefields all over the world. In the past years, soldiers have died in Afghanistan, Iraq and Syria, among others.

We struggle with various political questions: is the fight against the Taliban meaningful, does it have a chance of success, is it justified? Was the American invasion of Iraq justified, necessary or effective? Should we intervene in the struggle against Islamic State? There are many different answers to these questions.

But these questions are not relevant when we think of the dead. Because these are individuals, people of flesh and blood. This involves the heart-breaking loss of a loved one, who has given the most precious thing he or she had: his life, her life. Then we want to remember these people, every individual. Even if they died such a long time ago that nobody who remembers them is still alive. We want to jointly give them a face in our thoughts.

It is good that we remember them, that our thoughts continue to go out to them and to all the others who were killed by acts of war and terror.

*An immense field with numerous crosses.
Your last resting place for almost a century.
You were unable to withstand the bullets and the shrapnel.
The machine gun fire mocked lives.
Your parents, far away, could not bury you.
No future for you with your child, with the love of your life,
Soldier Johnny Doe, twenty years old.*

*Millions slain, the outcome of a war.
Christians, Jews, Muslims.
Buried in a list of statistics.
This many percent in trench warfare,
This many percent during an attack with poison gas.
Countless men, dissolved in their factors.
They all had a name.*

Possibly the commemorations we organise today make sense. Perhaps they will help to safeguard peace. Peace, a universal desire, that is timeless. Peace be with you, we are wont to say. And go in peace. We wish each other good health, and happiness and many other nice things, but I think the most universal wish is peace. And this also shows how difficult it is to maintain it.

*Peace, an incredibly vast notion,
A word that is implied in the notion of co-existence.
Peace unlocks unreachable horizons.
Suddenly desolate, bare land can also be cultivated.
It is as if everything turns into Heaven thanks to peace.*

*Peace, which is so high on everyone's wish list.
When peace is absent, fear determines everything.
A fear of guns and bombs,
metal that splits to kill.*

*Truth packaged as a bullet.
The law of the jungle prevails.
We call the dead the fallen, and use the word execution for murder.*

*Peace, you also place such a great burden on our fragile shoulders.
If we do not stubbornly defend your Achilles' heel,
If we do not value the possibilities you create for us,
Then you simply turn your back on us and we will have lost you forever.*

Peace is one of the greatest goods we have. A society without repression, which is founded on humanity and spirit. Where the value of the rule of law is upheld. A society in which you can think, say and write what you want, as long as you do not intentionally degrade or cause damage to anyone else, whether individually or collectively.

Socrates was sentenced to drink a cup of hemlock because, according to the powers that be at the time, he was seen as corrupting youth. Countless people have been vilified, condemned, burned at the stake for something that they held to be true, or in some cases did not.

For many long centuries, many of which were quite dark in this respect, convictions have been fought with the sword and at the stake instead of with research and dialogue. There is no point in condemning this after the facts, and in any event this would be far too easy. History and development had to take their course. But we can derive joy and gratitude from this when we reflect on the value of peace and tolerance.

Every year, we commemorate the terrible Great War of 14-18. I think that it makes sense to continue doing this, as I said, out of respect and to continue to reflect on the fragile nature of peace. Read and reread John McCrea's words:

*We are the dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow.
Loved and were loved, and now we lie
In Flanders fields.*

Words that have a much greater impact on the desire to maintain peace than analytical arguments.

Thank you for your attention.

Translation: Home Office

Concert by Aquarius

'Homo homini lupus est' - Military music in Ypres

AQUARIUS thinks of singing as opening a window on the world. Albeit on a world that rumbles. *Homo homini lupus est*.

On the occasion of the 2014 Eleven November Lecture, AQUARIUS will perform a selection of its old and new repertoire, embracing the clash of diversity.

We start the concert with *L'homme armé*, a French medieval folk song which Karl Jenkins incorporated in his *The Armed Man*. We perform Dmitri Shostakovich's poignant lament, *Silent Weapons*, again. We also allude to World War I with a blood-curdling Italian folk song called *O bianca luna* and the world premiere of a composition based on one of the poems of the British war poet Wilfred Owen (1893-1918) called *Anthem for Doomed Youth*. This magnificent haunting poem has been set to music by the West Flemish composer Roland Coryn (b. 1938). We also sing a choral song from the New Zealand composer Anthony Ritchie's (b. 1960 – Hunger Strike) newly composed Guantanamo cycle *Salaam*. You will also be able to hear an excerpt from the choral portrait that we are preparing of the committed Antwerp folk singer Wannes Van De Velde in arrangements by the composer Kristiaan van Ingelgem: *Kerstmis is die dag dat ze niet schieten* (Christmas is the day that the guns remain silent). And we end our concert with a composition by the American Samuel Barber (1910- 1981) whose *Agnus Dei* demands a long silence afterwards.

All the performers of AQUARIUS are fortunate, because as Erwin Mortier explained in his 2010 Eleven November Lecture: “War has, for me, always been something that is situated somewhere else, in time and in space.” He expressed this idea with words, we at AQUARIUS use our voices.

Programme

Wat de postbode vertelde

Steven Marien

L'homme armé (2000)

Djembé: Koen Meynckens

De wapens zwijgen (1951)

Text: Alexander Tarasov (1885-1938)

Solo: Isabelle Dekeyser

Anthem for doomed youth (2013) (*premiere*)

Hunger Strike Poem (2014)

O bianca luna (1973)

Kerstmis is die dag dat ze niet schieten (1976/2014)

Solo: Koen Meynckens

Agnus Dei (1967)

Muhammad al-Māghūt

Karl Jenkins

Dimitry Sjostakovitsj

Roland Coryn

Anthony Ritchie

Anonymous

Wannes Van de Velde/ Kristiaan Van Ingelgem

Samuel Barber

Further information about the programme

The anonymous French folk song *L'homme armé* must have been hugely popular in the Middle Ages. Many learned composers of religious music used the ditty as a theme for their masses or motets. Obviously they left out the lyrics. It is indeed a beautiful tune, which the well-known British composer Karl Jenkins (b. 1944) used as a leitmotiv for his 1999 composition *The Armed Man – A Mass for Peace*. But Jenkins chose to include the song's lyrics, which consist of a gruesome text about life in wartime. Tonight, AQUARIUS will perform a short a cappella version of Jenkins's adaptation (AQUARIUS will perform the entire work on 14 December in Dixmude).

Silent Guns by the Russian composer Dmitri Shostakovich (1906-1975) is part of the *Ten Songs on Texts by Revolutionary Poets* which he composed in 1951. The composer felt that he had to prove his so-called allegiance to the Soviet regime. The songs are actually texts by Russian authors, which recall and evoke all the aspects of war, often with a lot of pathos. Shostakovich never made an effort to have these vocal works performed. AQUARIUS is not inclined to perform all ten songs either. But the third, slow song is stirringly beautiful. The composer was unable to conceal his amazing talent. He wisely chose to use a smooth tempo in order to avoid tearful, pathetic melodrama. Because it could easily end up being exactly that. All his life, Shostakovich composed faster than this shadow. But when the result is as successful as is the case here, you can only admire him for this.

It is ironic that such beautiful poetry was written precisely during the Great War. Just think of the British War Poets (Rupert Brooke, Wilfred Owen, Ivor Gurney, and Edmund Blunden) and how they aptly expressed the pain and brutality, the anger and loss, the powerlessness and fear with words. Today, we can read many of their poems in Dutch thanks to Tom Lanoye's wonderful translations, which he published in 2002. You need a composer of the calibre of Roland Coryn (b. 1938) to set such a dark poem and melancholy protest to music.

Roland Coryn composed ***Anthem for Doomed Youth*** last year for AQUARIUS, which is premiering this composition here tonight. He has the following to say on the subject: “This poem expresses the harrowing pain that this lost generation experienced. We still cause such agony today, just think of the events in Syria. That is how obstinate we are.”

Coryn’s aim is not to please audiences with this music. He demands a trained ear from both his performers and his audiences. Often his choral works resemble small cathedrals, with layer upon layer of sound judiciously stacked onto each other in an artful structure. His music is solid as a rock, slowly revealing its magnificence.

Hunger Strike Poem is a highly autobiographical poem by Adnan Farhan Abdul Latif, a prisoner in Guantanamo. The author tried to commit suicide on many occasions in the detention camp and went on hunger strike several times. In September 2012, after ten years of imprisonment, he took his own life.

In spite of a lot of American resistance and censorship, twenty-two poems of prisoners have been translated into English and published by the Iowa University Press. Amnesty International UK publicised this fact. At the request of AQUARIUS, the New Zealand composer Anthony Ritchie (°1960) put four poems to music, which together constitute the bundle *Salaam*. The composer attended the premiere of his composition on 14 September 2014 in the Castle of the Counts in Ghent. The cruelty that prisoners experienced in this medieval setting was definitely similar to the prisoners’ experience in Guantanamo Bay. Homo homini lupus est.

The moving Italian folk song ***O bianca luna*** has been masterfully arranged into a four-part chorus by Marco Crestani (1926-2010). In the past, AQUARIUS has always performed this song with a choir of four men. Today it will be performed by the women, because ultimately, this song is about the rage and the sorrow of a mother whose son is fighting in the war. A beautiful adaptation can turn a simple folk song into a classical choral work, and Marco Crestani has achieved just that. He left out the guitar or the mandolin, filling the space with the velvety sound of human voices, which will stir the audience, leaving a lump in many a throat.

What is the definition of a folk singer? A talented musician, male or female, who preferably never attended music school and enjoys reworking old tunes and creating new ones now and then. Flanders had and still has several folk singers. There are several reasons

why Wannes Van de Velde (1937-2008) is head and shoulders above the rest. He was certainly not the funniest 'performer' of his generation, but his versatility as a guitarist, a flamenco expert, a connoisseur of rebetika, a cultural philosopher and his sharp pen and bold new songs - performed with top-class musicians - meant that a performance by Wannes Van de Velde was so much more than just a random evening of fun. Van de Velde sang about the world and denounced what he considered its depravity. In 2012, his friend, the radio presenter Dré Peremans, released a magnificent CD with a collection of all of his songs. AQUARIUS selected various songs from this CD and asked the composer-arranger Kristiaan Van Ingelgem to make choral arrangements of these songs. Because he happens to be very good at this. In 2015, we will premiere this great cycle. We have specifically chosen not to sing in Antwerp dialect. We felt that the musical quality and the commitment expressed in these songs transcends the local colour. These songs do not need to be sung in dialect to inspire and move people. ***Kerstmis is die dag dat ze niet schieten*** (Christmas is the day the guns remain silent) is a foretaste of a monumental tribute to a great Flemish master.

You may not be familiar with this ***Agnus Dei***. But you may know the *Adagio for Strings* (1938), which is played all over the world. In 1967, Samuel Barber created a vocal version of this liturgical text to extend its success even more. It is quite a challenge for a choir to match the tone and the amazing level of expression of a large group of strings. Barber (1910-1981) was a rather conservative modernist composer who, in addition to being an excellent composer, was also a fine writer. He wrote several excellent librettos for many of his colleagues. AQUARIUS also likes to perform his other choral music, because each of these works are truly amazing examples of artistry and expression. Naturally his *Agnus Dei* is unparalleled. This is not a work that you can sing every day, because it requires an intensity and vocal energy that have to come from deep within.

Lyrics

L'homme armé

L'homme armé doit en douter.
On a fait partout crier,
que chacun se viegne armer
d'un haubregon de fer.

De Wapens zwijgen

V. Tasarov

Wapens in actie rusten nu stil
Donderende aanval is afgeslagen
bloederige lanen onthullen de tragedie:
dappere strijders liggen vredig in hun laatste rust.

Winden waaien over de barricade, vernield in de strijd
Zij vielen, maar de mannen bleven staan.
En hun moedige kameraden deden onverschrokken hun plicht.

Slaap nu, rust in vrede, al wie met ons streed, stervend voor
ons land.

Rust in vrede, al wie zijn leven gaf voor ons,
recht zal weldra geschieden.

Overdag vernielde stellingen worden 's nachts heropgebouwd.
Onlesbare dorst naar gewonnen strijd
zweept het gewonde dier op.

Rust in vrede, al wie met ons streed.

Rust in vrede, al wie stierf voor ons.

Rust zacht.

's Nachts herbouwen we de barricades rondom het terrein

's Morgens hervatten wij onbevreesd het gevecht

Rust, helden van de salvo's

't oordeel over ons recht zal waar wij voor baden, inlossen
en de herinnering levendig houden.

Rust, rust ...

werkvertaling: M.M. De Smet

Anthem for doomed Youth

Wilfred Owen

What passing-bells for these who die as cattle?
Only the monstrous anger of the guns.
Only the stuttering rifles' rapid rattle
Can patter out their hasty orisons.
No mockeries now for them; no prayers nor bells;
Nor any voice of mourning save the choirs, –
The shrill, demented choirs of wailing shells;
And bugles calling for them from sad shires.
What candles may be held to speed them all?
Not in the hands of boys but in their eyes
Shall shine the holy glimmers of goodbyes.
The pallor of girls' brows shall be their pall;
Their flowers the tenderness of patient minds,
And each slow dusk a drawing-down of blinds.

Hunger Strike Poem

Adnan Farhan Abdul Latif

They are criminals, increasing their crimes.
They are criminals, claiming to be peace-loving.

They are criminals, torturing the hunger strikers.

They are artists of torture,
They are artists of pain and fatigue,
They are artists of insults and humiliation.

They are faithless – traitors and cowards –
They have surpassed devils with their criminal acts.
They do not respect the law,
They do not respect men,

They do not spare the elderly
They do not spare the baby-toothed child.
They leave us in prison for years, uncharged,

Because we are Muslims.
Where is the world to save us from torture?

Where is the world to save us from the fire and sadness?
Where is the world to save the hunger strikers?
But we are content, on the side of justice and right,
Worshipping the Almighty.

And our motto on this island is, salaam.

O bianca luna

O bianca luna che sorgi dal monte
porta il saluto al soldato in trincea.
E dimmi pure che il mondo è sconvolto
e chiè al fronte combatte da prode .

E la luna m'harisposto con il suo palore.
Tu mi fai morire di crepacuore.

T'ha detto mamma con gli occhi di pianto
t'hadetto mamma : « perchè vuoi partire ?
Ma tu lo sai che io t'amo tanto
e che non voglio vederti morire. »

E la luna ...

O quanti morti ! O quanti feriti !
O quanto sangue sparso per terra !
L'artiglieria è sul campo di guerra,
ed il cannone continua a sparare.

La luna li hacoperti col suo pallor.
Io dovrò morire di crepacuore

Kerstmis is die dag dat ze niet schieten **Wannes Van De Velde**

't Was weer zover, het was weer Kerstmis
de kalkoenen waren dood
in ieder dorp in de Vlaanders was het feest.
D'r werd gezongen en gezopen
aan genever geen nood
voor de vader, voor de zoon en voor de geest
Maar op de slag van twaalf uren
werd er ook eens aan gedacht
wat dat dit feestje in de grond zoal beduidt.
't Was gemakkelijk te weten
want het stond in de Gazet;
heel de wereld kwam er openlijk voor uit:

Kerstmis is dien dag dat ze niet schieten
Dat er geen bommen uit de lucht worden gestrooid
Dat mitrailleurs van hun verdiende rust genieten
En de kanonnen met een kerstboom zijn getooid

Het is een feest van d'oude Germanen
ter ere van de zon,
zo vertellen ons de boeken zwart op wit.

De Roomse kerk legt het anders uit;
die zegt ons dat 't begon
met een stalleke in 't Palestijns gebied.
Maar dat zijn oude interpretaties
van dees feest van goeie wil,
want onzen tijd is toch voor alles militair,
en de stilte van de nacht
dien ook wel 'heilig' wordt genoemd
wordt geleverd door de killers van de 'la guerre'

Kerstmis is dien dag dat ze niet schieten, ...

Spreek me niet meer van de Drie Koningen
dat is den ouden trant.
De drie commando's, dat is veel meer in onze geest.
En de soldaten van Herodes,
ja, die vind ik wel plezant;

dat zijn eigenlijk de groot' helden op dees feest
Maar laat die herderkes erbuiten.
Want die zijn niet bij d'n troep,
die kennen zeker nog geen mijn uit een granaat.
En de moeder van het kinneke
zucht in 't midden van dien hoop
mijne zoon wordt binnen twintig jaar soldaat!

Kerstmis is dien dag dat ze niet schieten ...

Agnus Dei

Agnus Dei qui tollis peccata mundi
Miserere nobis
Donna nobis pacem.

AQUARIUS

It is true that AQUARIUS confuses people. The concert community prefers clarity and transparency. Art is consequently forced into categories.

The result of our choice to perform all aspects of contemporary music instead of what is recognisable is a general sense of colourful multiplicity. Singing a communist cantata by Hanns Eisler in the same programme as Igor Stravinsky's *Catholic Mass* thwarts uniformity. Putting John Cage's *44 Harmonies* into the spotlight alongside the powerful, Biblical story of creation by Gunter Bialas (1907-1995) means we provide a platform for tradition and the avant-garde. Developing soloist music theatre alongside massive, static, choral works shows that we do not like to be lumped into categories.

If you analyse all the above carefully, you will distinguish a certain line of thought, certain standards. AQUARIUS eschews works that are frequently performed, giving priority to discoveries. We prefer the demanding over the simple, the socially relevant to the non-committal, the sublime to the mediocre, what is disadvantaged over what is fashionable and the recalcitrant over the predictable. Bringing magnificent new choral music to little Flanders, promoting the formidable choral music of little Flanders to the world, letting the tongues of so many prominent artists speak and turning the world into one great stage: this is the challenge that AQUARIUS has set itself for many years to come.

AQUARIUS conducted by Marc Michael De Smet

Mady Bonert	Isabelle Dekeyser	Jos Braeken	Fredrik Meireson
Annemie Clarysse	Chantal Depaemelaere	Tom Deneckere	Koen Meynckens
Greetje De Queker	Carolien De Wilde	Steven Hofman	Lucien Posman
Lies Gellynck	Dominique Van Sande	Steven Marien	Rudy Tambuyser
Lieve MH Jansen	Marleen Schampaert	Peter Ratinckx	Maarten Van Ingelgem
Gwendolyn Vankeirsbilck	Tin Siegers	Siegfried Staes	Patrick Vanreckem

Katleen Vinck

Kathleen Vinck (°1976) creates installations and scenographies which together show a collective fascination for ‘lost architecture’ and traces in the landscape.

They are elements whose attractiveness does not lie in current use, but that are still part of the current landscape. This video – screened during the lecture and of which a still is to be found on the cover of this brochure – is part of a series of tableaux to be collected and landscapes to be directed. Just like the bunkers in her work, it refers to a form of “primal architecture” which is close to life and death. The picture strongly refers to reality but was subjected to corrective actions.

The viewer witnesses the passing and what has already past. Traces are the only things left. Maybe the viewer must try to construct a background or a past for these pictures or he must just discover that they cannot be constructed.

The **Flemish Peace Institute** is an independent research institution linked to the Flemish Parliament. The institute engages in scientific research and documents relevant information sources. Based on research, it informs and advises the parliament and the public at large on questions relating to peace.

www.flemishpeaceinstitute.eu

The **In Flanders Fields Museum** is devoted to study of World War I and occupies the second floor of the Cloth Hall, Ypres in Belgium. The permanent exhibition discusses the build-up to the war, the destruction it caused and the post-war period . The museum focuses on personal stories of people who lived the war.

www.inflandersfields.be

Ypres is a Belgian municipality located in the Flemish province of West Flanders. During World War I, Ypres was the centre of intense and sustained battles between the German and the Allied forces. After a visit of pope John Paul II, Ypres started to use the epitheton 'Peace City'. Starting from its own history, Ypres is today truly committed to the promotion of peace.

www.ieper.be

